
Medgyaszay István

NAPLÓJEGYZET A SZÉKELYFÖLDI GYŰJTŐÚTRÓL

A Holnap kiadó *Az építészet mesterei* című sorozatában karácsonyra jelenik meg Potzner Ferenc Medgyaszay István munkásságát összefoglaló kötete. (A kiadó – 15. születésnapját ünnepeelve – december folyamán féláron adja kiadványait VII. Nyár utcai és XI. Zenta utcai könyvesboltjában.) Ismertetésképpen rövid ízelítőt adunk a könyvből egy olyan, Medgyaszay pályájának kezdetéről származó, eddig ismeretlen dokumentum bemutatásával, amely a nagyszerű építész személyiségét is közelebb hozza az olvasóhoz, s felfogására, mentalitására, jelentőségére vonatkozóan is új ismeretekkel gazdagít. Medgyaszay Otto Wagner mesteriskolájából hazatérve azonnal elindult népi építészeti gyűjtőútjaira, s 1904-ben a Székelyföldön összetalálkozva a Malonyay Dezső számára ott felméréseket végző gödöllői művészekkel, csatlakozott *A magyar nép művészete* kötetét előkészítő társasághoz. A sorozat első két kötete Medgyaszay akvarelleivel mutatja be a lakóház típusokat, a gazdasági épületeket és az udvar és a lakás különféle berendezési tárgyait. Ezek a gyűjtőutak érlelték meg Medgyaszay meggyőződését, hogy mindaz, amit a modern építészetről Bécsben tanult: Gottfried Semper és Otto Wagner elvei tiszta formában fellelhetők a parasztság ösztönös építőművészetében. Fennmaradt feljegyzései arról tanúskodnak, hogy a falvakat járó építészek – Lajta Béla, Sváb Gyula, Kertész K. Róbert, Wigand Ede, Kós Károly – közül elsőként mutatott példát arra, hogy a népi kultúra egészét egységében lehet megragadni és továbbadni. A falu vagy a nép világába alámertülve – korát megelőző kultúranthropológusként – igyekezett azzal teljesen azonosulni és tapasztalatairól úgy beszámolni, hogy az egyrészt a környezet minden elemére kiterjedjen, másrészt úgy hasson, mintha közvetlen forrásból származna. Ezért nem csak gyűjti a számára újdonságot jelentő szokásokat, megnevezéseket, szófordulatokat stb., hanem maga is ennek nyelvén adja elő a látottakat. G. J.

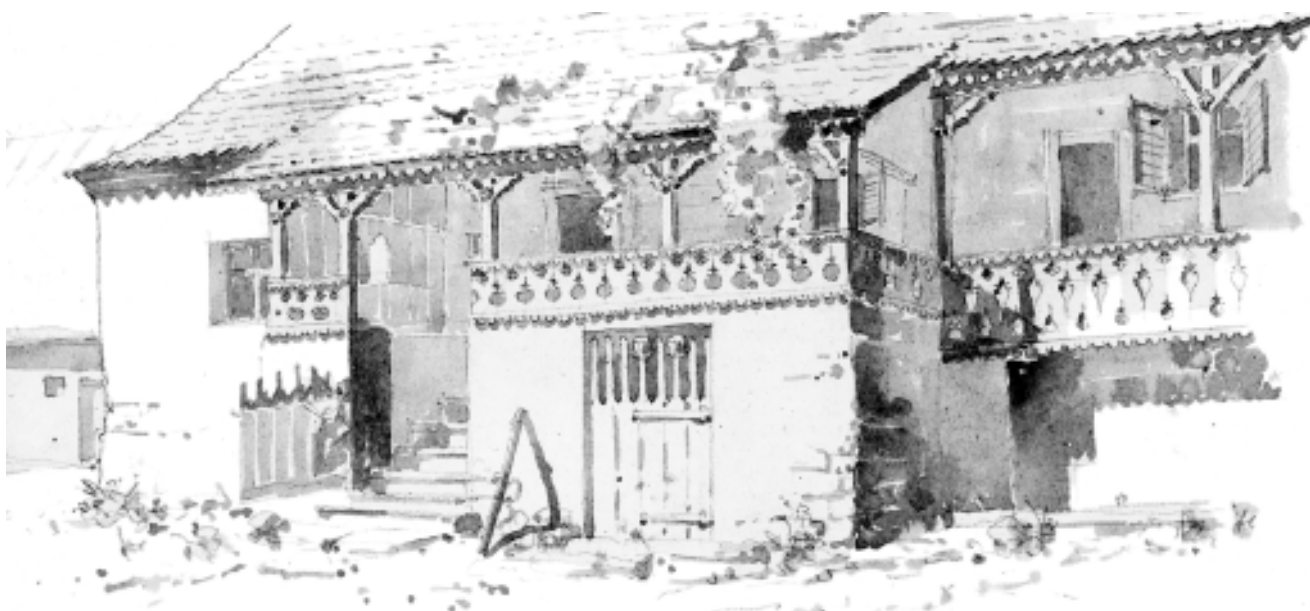
Már úgy tetszett, hogy eltévedtem. Jó ideje menek a széles, kües völgyben, együtt a tisztavízű patakkal, amerre az kanyarodik, én is arra, jobbra is, balra is. Amint folyik, szinte játszik, mint a gyermek. Nem siet, csak úgy csordogál. Én sem sietek, csak úgy lépegetek mellette, mert úgy hagyta meg az a jó asszony, akit délután az utolsó faluban megkérdeztem: – Látja, lelkem, tova halad az a kis patak, hát csak amellet menjen, mindítig csak annak a partján, és ha siet, hamar eléri a falut, ha nem siet, úgy is oda jut. Nincsen az messze, jó emberek laknak ott.

– Isten megáldja, ángyó, köszönöm.

– Magát is lelkem, meg a délebédjit is, segítse a jó Isten az útjában! És haladtam megést tova a patak mentén, lassan, hallgatva, egyedül.

Fölöttem, körülöttem semmi nesz, főséges nyugalom, főséges csend. Egy-egy tücsök napnyugtát jósló lány zümmögése, a távolból hazatérő gulyák elhaló kolompja alig zavarja meg a völgy hallgatását. Elsuhan egy-egy varjú a fejem felett, károg egyet-kettőt, és ismét csend van. Haladok tova a csobogó patakkal. Mily szép volna, ha életünk ily kües völgyben vezetne, csak mennénk és mennénk tovább. Látom az alig zöldelő őszbúzát, utána a barna ugart, ezt is elhagyva a buja zöld legelőt, és a patakmenti füzes egyik fordulójánál elém tűnik a berek gyönyörű színpompája. Az erősen kék ég alatt szinte lángol a piros meggyfa és a hárs, az aransárga vackor, a vadkörte, az eleven-sárga eper és a bamás kőrís. És ezt a pompázó kis berket kétoldalt ölelik, gonddal őrzik a vén hegyek, mintha bizony nem is eső, hanem ez a szerető gond szántotta volna azokat a mély barázdákat óriási homlokukra.

A levegő erős, balzsamos, a sok jó bűzű virág illatos, és mégis vannak a vidéknek hűtlen gyermekei: a szállingózó, gyűlöre csicsergő fecskék, hogy elszálljanak szebb hazába – mint jómagam is.

A nap nyugovóban volt már. Mögöttem az elhagyott berek színpompája összeolvadt a párával telt levegőben, előttem a patakmenti füzes a harmatos fűvel. A tücskök is erősebben muzsikáltak, talán inteni akarták bennem a vándort, hogy közeleg az est, térjek eresz alá. Körülnézek megint, hát az Erzsók ángyó faluját csak nem látom.

Hát csakugyan eltévedtem volna? Amint a völgy békanyarodva hamarább ereszkedik, a távol csillogó patak mentén megpillanték egy sereg mozgó, fehér pontot. Hogy közeledem, mindig nőnek – mintha gágogást is hallanék –, és csakugyan ludak, már látom a kis libapásztor is, amint terelgeti a lármásan tipegő nyáját haza, biztosan a faluba, az Erzsók ángyó falujába.

Ez megnyugtató. Nemsokára előbukkantak a sárga, vörös meg kékes lombok, alattuk a barátságosan hívogató, apró fehér házak, mindannyian az országútra, keletre néző tornácaikkal.

A kenderáztató gödröknél elértem a kis pásztort. Kis nadrágja térdig föltúrva, félvállán kopottas bujka volt, no meg egy kis tarisznya, benne madárlátta cipő. Hogy észrevett, megforgatta feje fölött a vesszejét, úgy hesegette össze az elmaradó ludakat. Nyugodt önérettel tekintett rám, mint ki dolgát jól végezte.

– Adjon Isten jó estvét – mondja.

– Néked is fiam. Hát kié ez a sok liba?

– Ezek a falu libái, én vagyok a pásztoruk.

– Aztán mibe hajtod őket, kaszálóba, török búzába?

– Mikor hogy, úgy egyelesen.

Elbeszélve beértünk a faluba. Alkonyodott már s az első csinosabb házhoz betértem. Maga a ház belül volt a telken, előtte a „kiskert”, a virágos kert, alacsony sövényvel körítve. Ez a jányok birodalma és büszkesége. Emellett van a galambbúgos uc’ajtó, hát nincs rajta kilincs, csak olyan ajtó-behúzója. Meg-

fogtam, húztam is, nyomtam is, de csak nem nyílt. Hogy a kapu zábé szép faragványait szemlélem, észreveszem a lelógó zsineget, a végén pöccökkel. Gondoltam, ennek is lesz valami célja, hát meghúzom – és az ajtó kinyílik. Pár lépcsőn felmenek a tornác karfa ajtajához. Öreg néne tett-vett valamit a szuszing vagy hombár körül, az este fejt tejet rakta fel a téjpócra – keseredni. Nyöszörgött is közbe, amint a köcsögöt rakta fel sorjába a tornác szegeletjibe, a sörményig. Öreg volt már erősen. Meglát, köszöntöm: – Jó estét, ángyom!

– Hozta Isten minálunk – oszt néz. – Hát mi járatban van?

– Hát csak elgyöttem megnézni a falujukat – mondok –, oszt hogy rám esteledett, ide tértem bé, hogy majd szállást kérek.

– Űgy-a, lelkem! Mán mi is csak úgy parasztosan vagyunk, úgy szegínyesen, de hát csak kerüljön bévül, majd előhívom az uramat is. Tova köti bé a bihajt a pajtába.

Amint bémentünk, kérdem az ángyót, hogy van-e sok családja.

– Ném, lelkém, vót, de meghót, Isten nyugosztalja őket. Csak öreg urammal vagyok meg a kis unokámmal, az is pártás jány már. No, éppen itt van a Kisó, Annának irgyák, instállom, de erre mifelénk csak úgy mondják, ho’ Kisó.

Szép termetű, ringó derekú, üde tejarcú fehérmép volt Kisó. Nagyanya, vagy mint erre mondják, a bonya, sok gonddal szeretettel nevelte a kis árvát, látszott, hogy örül a szeme is, ha nézi. Tán megértette a kicsi, mert csak került, fordult, azt kiosont – a bopjához, ahogy a bonya mondta.

Leültem a padkára. Látom, hogy Kisó cicája bizalmatlanul tekintget rám, egyszerre meglapul és egy ugrással eltűnik. Ajtó, ablak csukva volt. Nem értettem, hogy ment ki, de hallottam, hogy kívül nyávog a kis unoka után.

Körülnéztem a barátságos pitarban. Nagy, kályhacsempéből rakott kemence előtt lobogott a tűz – a szabad kemencében. Előtte a fazekak, fortyogott már benne a fuszulyka meg a pityóka. Sistergett is, amint a bonya huzogatta, igazgatta a parázshoz. Ott ült a kemence padkáján, a tüszelyfán, hegyezte a nyársot a szalonnának. Egyszerű, jóságos arcát pirosan világította meg az izzó venyige. Néha fel-fellobbant a láng is, bevilágította a kis pitart, a vízpadot, a szuszingot, amibe a ruhát tartják, a falon lógó sok tányért, kancsót, fátol szitát meg a füstös decka mennyezetet, a mestergerenda fölé dugdozott sok szerszámmal, a bös-törővel meg egyéb alkalmatossággal. Minden olyan egyszerű, mégis ügyes volt. Látszott mindenik darabon, hogy mire való, hogy miből van, fából-e, vasból-e vagy cserépből. Nemigen mázolnak be semmit, hanem csak úgy kihímezik – amint ők mondják. A tűzhelyben a vasból való macskát, amire a fát, venyigét teszik, hogy alája gyűjtsanak az égő szalmával, azt megro-vátkolja a kovács keresztbe, megcsavarja a lábát, aztán meg felkunkorítja a végit, hogy ne túrja fel a tűzhely tapasztását, no meg hogy csinosabb is legyen. A fából való alkalmatosságokat nem csinálják úgy, mintha ki lenne csavarva, mint a vasnál, mert ez a természet ellen való, ezt csak az éretlen gondolkodású városi művészek és mesteremberek teszik.

A vízpadot például úgy csinálják, hogy a felső lapnak való deckát simára gyalulják; két csaplyukat véznek bele, semmi többet, mert ha kicsifráznák, csak a gúnyát akgtatná, meg úgyse látszanék az edényektől. A pad lábát már megcifrázzák oldalt, szív alakú lukat is fűrészelnek rajta a rókafarkú fűrésszel, abba akasztani is lehet valamit. A falra akasztott sótartó már kisebb jószág. Ezt kihímezte az öreg gazda fia, amikor menyecskét hozott a házhoz. Csak úgy bicskával vágta rá a cifráját, telis tele finoman, hadd lássa a menyecske, hogy jó szívvel csinálta, hogy szeretettel van ahhoz, akinek ajándékozta. Ez az őszinteség és kedély, mellyel a bútorok szinte mondják, hogy én fából vagyok, én meg vasból, hogy engem ajándékba csináltak, gyöngéd szeretettel, hogy megőriznek hálával és szeretettel, mert kedves emlék vagyok; ez az őszinteség – mondom – bizalmat kelt bennem, igaz társaságban tudom magamat. És mindehhez úgy odailett az a jó néne, amint sütötte a nyárson a szalonnát. A lecsöppenő zsírtól fel-felcsapó láng barátságos, hangulatos homállyal világította bé az egyszerű pitart.

– Adjon Isten jó estét idebent is – mondja a megtérő gazda.

– Adjon Isten magának is – mondjuk az ángyóval.

Elmondom az öregnek, hogy mijáratban vagyok, hogy le-rajzolom, ami szépet régi magyarosat találok a faluban, hogy már sokat rajzoltam, tíz falut bejártam, de még hátra van vagy húsz.

– Húsz, bólintott az öreg, – az sok dolgot ád. Aztán hogy halad az úrfi, kocsi-val?

– Nem én bátyám, csak így gyalogszerrel, mert így addig maradok a faluban, amíg kedvem tartja, ott hállok meg, ahol rám esteledik, azt reggel nem kell törődjek semmivel, mindjárt rajzolhatok tovább. Ügyeskednem kell az idővel, mert sok szép falut akarok még az ősszel bejárni.

– A jó Isten segítje hozzá – szólal meg csendesen a szelíd-képzű bonya. Benyit a kékszemű unoka is, piros muszujos szoknyában, feltűrt, vállfűs ingujjal. Hozza az elsőházból a kistalakat, felteríti a fehér fodorvászon kendővel az asztalt. Szégyellősen forgolódik, érzi, hogy őt nézzük.

– Úrfi lelkem, egy kis fuszulykát eszik-e velünk? – kérdi az ángyó.

– Fuszulykát, hát az mi?

– Az mi? Hát fuszulyka. Magik felé nem terem a? Azzal kikanalazzák a babot a tányéromba. – Csipetkével egyelesen csinátá az unokám meg egy kis kolbásszal. Nem t'om, szereti-e?

– Már hogyne, nyugtatom meg az öreget meg az oda-hallgató Kisót.

Ettünk. Jó volt, jól is esett. Egyszerre felugrik a macska az unoka ölébe. Ajtó, ablak csukva volt, most se értettem, hogy jutott ide. – Hát ez hogy került a pitarba, húgom, amikor minden csukva van?

– Hogyan? kacagott Kisó, s az öregek is összemosolyogtak. – Hát magik fele ezt se tudják?

– Nem a'.

– Hát a leppentyűs lukon, ott jár a macska ki-be, ott a – s mutat az ajtó mellett való nyílásra. – Leppentő van benne, magyarázza az öreg gazda, oszt mikor neki mén a macska, felhajlik, ahogy meg alábúvik rajta, viszaleppen. Azér van ez úgy, hogy télbe a hideg bé ne húzódjék.

– Aztán ki csinálta ezt öregem?

– Magam csináltam. Azt is, meg a házat is, Isten és jó emberek segedelmével.

– Hát maga tud hozzá?

– Az a. Ács vagyok instállom, hogyne tunnám.

– No lássa, öregem, én is azon a mesterségen vagyok.

– Az Isten éltesse! De nem falusi ács?

– Nem én, lelkem. Amolyan tornyos városi épületeket szoktam kieszelni.

– Úgy-a'. De szépek is azok, instállom. Mind uniformisra van csinálva. Nagyok, oszt erőssen kukra állnak.

– Kukra?

– Az. Mondok, hogy magasra. Ott könnyű sorja van a mes-tereknek, van sok kő, az a sok drága márvány és miegyéb. Erre mifelénk csak fából építünk meg sóvényből, ki hogy, kinek mi a módja.

– Ejnye, öregem, mondja el nékem, hogy építik errefele a házat, de aprára, elejétől a végéig, addig, amíg menyecskét visznek bé. [a naplójegyzet itt megszakad]

(1904. szeptember)